

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه شهید چمران اهواز

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد

گرایش علوم قرآنی و حدیث

عنوان :

لعن، علل، آثار و مصادیق آن در قرآن کریم

استاد راهنما:

دکترسید یوسف محفوظی موسوی

استاد مشاور:

دکترعلی مطوری

نگارنده :

صدیقه رحمت الهی

تابستان ۹۳

تقدیم

تقدیم به پدر عزیزم؛

والاترین معنای فداکاری ، بهترین مبارز پیکار زندگی ؛ او که ناملایمات زندگی ، ناکام

همت والای او شده اند .

و تقدیم به آستان مهر و محبت ، مادرم

که امروز حاصل بردباری اوست که در طول زندگی ، بدرقه ی راهم نمود . او را

ستایش می کنم و اولین قدم و حاصل زحمات خود را هر چند نا چیز به پیشگاهش

تقدیم می نمایم .

و تقدیم به شوهر و فرزند عزیزم

که همواره در سایه وجودشان ، امیدوار به تلاش و سرمست از زندگی ام .

سپاسنامه

سپاس خداوند را که چراغ دانایی برافروخت و عطش علم را در نهاد آدمی به ودیعه نهاد تا زحمت فراگیری را به حلاوت دانایی هموار سازد ستایش ایزد منان را که در این مسیر، توفیق شناخت و استفاده از محضر بسیاری از استادان علم و اخلاق به من ارزانی داشت.

اکنون که به عنایت الهی، توفیق اتمام این پژوهش فراهم گردیده است، با بهترین کلام ها و زیبا ترین عاطفه ها، تندیس از قدر دانی ساخته و به حضور پدر و مادر عزیزی که بالهای پروازم بوده اند، تقدیم می کنم.

و زیباترین واژگان سپاس را از دیباچه ی معرفت به عاریت می گیرم تا مراتب تقدیر و تشکر خالصانه ی خود را نسبت به استاد راهنمای بزرگوارم جناب آقای دکتر سید یوسف محفوظی موسوی که با دقت نظر و همت والای خویش، هدایت پایان نامه را به عهده داشتند، ابراز نمایم. سپس از بذل توجه و محبت جناب آقای دکتر علی مطوری، استاد مشاور گرامی بنده که واقعا سهم مهمی در بهبود کیفیت و انجام هر چه بهتر پایان نامه داشتند، صمیمانه قدر دانی می نمایم و امیدوارم به لطف خداوند منان، همواره سلامت و عزتشان مستدام باد.

از همفکری و همکاری استادان ارجمندم، جناب آقای دکتر بستانی و خانم دکتر شمنخی در به سامان رسانی این پایان نامه بسیار سپاس گزارم.

از ریاست محترم کتابخانه ی دانشکده جناب آقای شرکاء و سایر همکاران به خاطر الطاف فراوانشان،

بسیار سپاس گزارم. امیدوارم که همیشه تندرست و موفق باشند.

چکیده

نام خانوادگی: رحمت الهی	نام: صدیقه	شماره دانشجویی: ۹۰۳۵۸۰۶
عنوان پایان نامه: لعن، علق، آثار و مصادیق آن در قرآن		
استاد / اساتید راهنما: دکتر سید یوسف محفوظی		
استاد / اساتید مشاور: دکتر علی مطوری		
درجه تحصیلی: کارشناس ارشد	رشته: علوم قرآن و حدیث	گرایش: علوم قرآن و حدیث
دانشگاه: شهید چمران اهواز	دانشکده: الهیات و معارف اسلامی	گروه: علوم قرآن و حدیث
تاریخ فارغ التحصیلی:	تعداد صفحه: ۱۴۲	
کلید واژه ها: قرآن، لعن، ملعون، شیطان		
<p>در آیات قرآن، افراد و گروه‌هایی ملعون خوانده شده‌اند. سر سلسله ملعونان و رانده شدگان از رحمت الهی، ابلیس است؛ رد دعوت ابلیس و ماندن در چارچوب دین، نیازمند شناخت مرزهای ممنوعه‌ای که مستلزم لعن و دوری از رحمت الهی است، می‌باشد. از آن‌جا که عالم دنیا، عالم اسباب و مسببات است و نوع سبب‌ها قابل تکرارند شناخت علل لعن ضرورت می‌یابد چرا که خروج از دایره رحمت الهی آثار و پیامدهایی منفی و دردناک را در دنیا و آخرت برای ملعون به دنبال دارد که گاه فقط فرد به آن پیامد مبتلا می‌گردد و گاه یک گروه و یا تمام افراد جامعه و یا امت را فرا می‌گیرد، مانند قوم عاد و فرعونیان. تبیین قالب دین‌مداری و</p>		

عمل به باید ها و دوری از نباید های الهی، برکاتی ارزشمند همچون تکامل معنوی و حفظ امنیت جامعه را به دنبال دارد. این نوشتار با هدف تبیین مرزهای ممنوعه و تعریف لعن، شناخت علل و آثار و مصادیق لعن را در فرهنگ انسان‌ساز اسلام با محوریت آیات قرآن بیان می‌نماید. نگارنده در ابتدا به مفهوم شناسی لعن پرداخته سپس در فصول بعدی به ذکر علل، آثار و مصادیق آن پرداخته؛ مثلاً از علت‌های لعن بر اهل کتاب، کتمان حق، خیانت، سازشکاری با مشرکین علیه مسلمین با اینکه قدر مشترکشان با مسلمانان به مراتب بیش از مشرکین بود؛ همچنین از علت‌های لعن بر کفار تکذیب، اصرار بر کفر، ایجاد شبهه؛ در مورد دروغ‌گویان نیز، تجاوز و محو آثار و نشانه‌های پیامبر(ص) را می‌توان نام برد؛ در مورد آثار لعن می‌توان به توفیق هدایت، دوری از خلود در آتش، نبودن در حزب شیطان و ایمان به اولیای الهی را نام برد؛ و در مورد مصادیق لعن می‌توان به اهل کتاب، کافران، دروغ‌گویان، افراد مرتد و ... اشاره کرد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	مقدمه.....
فصل اول: کلیات	
۳.....	۱-۱- بیان مسئله.....
۳.....	۱-۲- سوالات تحقیق.....
۳.....	۱-۳- فرضیه های تحقیق.....
۴.....	۱-۴- اهداف تحقیق.....
۴.....	۱-۵- ضرورت تحقیق.....
۵.....	۱-۶- روش تحقیق.....
۵.....	۱-۷- پیشینه موضوع.....
۵.....	۱-۸- مفهوم شناسی واژه «لعن».....
۸.....	۱-۹- کاربرد اجتماعی لعن.....
۸.....	۱-۱۰- فلسفه لعن.....
۱۰.....	۱-۱۱- اقسام لعن.....
۱۱.....	۱-۱۲- حکمت لعن.....
۱۳.....	۱-۱۳- لعن در آموزه های قرآنی.....
۱۴.....	۱-۱۴- لعن از سوی خدا، فرشتگان و اولیای الهی.....

- ۱۵-۱- حکم لعن از دید شرع..... ۱۶.....
- ۱۶-۱- لعن واکنشی به ناهنجاری ها..... ۱۹.....
- ۱۷-۱- لعن در نگاه قرآن و معیار آن..... ۱۹.....
- ۱۸-۱- روایات تفسیری آیات لعنت در قرآن..... ۲۰.....
- ۱۹-۱- ملعونین در قرآن..... ۲۳.....
- ۲۰-۱- ویژگی ملعونین در قرآن..... ۲۴.....
- ۲۱-۱- ملعونین از نگاه برخی روایات..... ۲۴.....
- ۲۲-۱- اقسام ملعونین در روایات صادره از پیامبر(ص)..... ۲۵.....
- ۲۳-۱- لعنت کنندگان در قرآن..... ۲۷.....

فصل دوم: علل لعن

- مقدمه..... ۳۲.....
- ۱-۲- علل لعن بر اهل کتاب..... ۳۳.....
- ۲-۲- علل لعن بر کفار..... ۳۶.....
- ۳-۲- علل لعن بر دروغ گویان..... ۳۸.....
- ۴-۲- علت لعن بر مرتد..... ۳۸.....
- ۵-۲- علت لعن بر قاتل..... ۳۸.....
- ۶-۲- علت لعن بر شیطان..... ۳۹.....
- ۷-۲- علت لعن کفار به هم..... ۴۰.....
- ۸-۲- علل لعن بر ستمگران..... ۴۱.....

- ۹-۲- علل لعن بر منافقین..... ۴۲
- ۱۰-۲- علل لعن بر فرعون و فرعونیان..... ۴۵
- ۱۱-۲- علت لعن بر مفسدین در زمین..... ۴۵
- ۱۲-۲- علت نامگذاری شجره ملعونه..... ۴۶
- ۱۳-۲- علت لعن بر نسبت دهندگان به زنا..... ۴۶
- ۱۴-۲- علت لعن بر آزار دهندگان خدا و پیامبر(ص)..... ۴۶

فصل سوم: آثار لعن

- مقدمه..... ۴۹
- ۱-۳- آثار لعن بر اهل کتاب..... ۵۰
- ۲-۳- آثار لعن بر کفار..... ۵۶
- ۳-۳- آثار لعن بر دروغ گویان..... ۵۹
- ۴-۳- اثر لعن بر مرتد..... ۶۰
- ۵-۳- اثر لعن بر قاتل..... ۶۱
- ۶-۳- اثر لعن بر شیطان..... ۶۲
- ۷-۳- اثر لعن کفار به هم..... ۶۲
- ۸-۳- آثار لعن بر ستمگران..... ۶۳
- ۹-۳- آثار لعن بر منافقین..... ۶۵
- ۱۰-۳- آثار لعن بر فرعون و فرعونیان..... ۶۷
- ۱۱-۳- اثر لعن بر مفسدین..... ۶۹

- ۳-۱۲- اثر لعن بر شجره ملعونه..... ۷۰
- ۳-۱۳- اثر لعن بر نسبت دهندگان به زنا..... ۷۱
- ۳-۱۴- اثر لعن در مورد اذیت کنندگان خداوند و پیامبر(ص)..... ۷۱

فصل چهارم: مصادیق لعن

- مقدمه..... ۷۴
- ۴-۱- اهل کتاب..... ۷۵
- ۴-۲- کافران..... ۹۵
- ۴-۳- دروغ گویان..... ۱۰۲
- ۴-۴- حکم مرتد..... ۱۰۵
- ۴-۵- قتل مومن به طور عمد..... ۱۰۷
- ۴-۶- شیطان..... ۱۰۹
- ۴-۷- لعن کفار به یکدیگر..... ۱۱۱
- ۴-۸- ستمگران..... ۱۱۲
- ۴-۹- منافقین..... ۱۱۸
- ۴-۱۰- فرعون و فرعونیان..... ۱۲۲
- ۴-۱۱- فسادگران در زمین..... ۱۲۵
- ۴-۱۲- شجره ملعونه..... ۱۲۷
- ۴-۱۳- نسبت دهندگان به زنا..... ۱۲۹
- ۴-۱۴- آزار دهندگان خدا و پیامبر(ص)..... ۱۳۱

نتیجه گیری..... ۱۳۴

چکیده انگلیسی..... ۱۳۵

کتابنامه..... ۱۳۶

مقدمه

لعنت در ادبیات و زبان های زنده دنیا مانند زبان عربی، تنها یک دشنام است ولی وقتی که کلمه لعنت در ادبیات قرآنی به کار گرفته می شود شامل معارف و مفاهیم مختلفی است که با یک واژه و دو واژه نمی توان آن را ترجمه کرد. لعنت به طور کلی به معنای مطرود شدن و دور شدن است به نظر می رسد، که منشأ این دور نمودن، نافرمانی و مخالفت می باشد. چرا که دقیقاً کسانی که گرفتار خشم و غضب خداوند شده اند، در این دنیا منقطع از رحمت و توفیق و در آخرت، گرفتار کیفر و عقوبت اند و آنهایی که مشمول الطاف بیکران پروردگار خویش شده اند، هم در دنیا از رحمت و توفیق الهی برخوردارند و هم در آخرت به پاداش الهی و نعمت های ابدی اخروی نائل می شوند. و در ادبیات قرآن به معنای عذاب به کار رفته کسی که مورد لعن حق تعالی واقع شود پیامد سنگین مشرک و کافر شمرده شدن را به دوش خواهد کشید و مفهوم آن وجوب موضع گیری تمامی مسلمانان در مقابل چنین فردی است.

نگارنده ابتدا معنای لغوی و اصطلاحی واژه لعن را در کتب لغت و مفردات قرآنی مشخص کرده و آیاتی را که واژه لعن در آنها به کار رفته، مورد بررسی قرار داده و پس از دسته بندی به تفسیر آیات در کتب تفسیری و روایی پرداخته است، و علل، آثار و مصادیق لعن را در هر یک از آیات به طور جداگانه استخراج کرده است. به طور کلی این پایان نامه در چهار فصل تنظیم شده است. فصل اول به کلیات تحقیق اختصاص یافته و شامل بیان مسأله، سوالات، فرضیات، اهداف تحقیق، ضرورت تحقیق، روش تحقیق و پیشینه تحقیق، مفهوم شناسی لعن، کاربرد اجتماعی لعن، فلسفه لعن و اقسام لعن و ... پرداخته شده است. در فصل دوم، علت های لعن در آیاتی که این واژه در آنها به رفته مورد بررسی قرار گرفته است. فصل سوم آثار لعن بیان شده است. و در فصل چهارم و آخر؛ مصادیق لعن به ترتیب آیات در سوره های قرآن آورده شده است.

فصل اوّل

کلیّات تحقیق

۱-۱- بیان مسئله

یکی از موضوعات قابل تأمل در حوزه فرهنگ اسلامی « لعن » است در اصطلاح قرآنی و حدیثی به دوری از رحمت الهی، عذاب و طلب دوری برای دیگران در دنیا و آخرت گفته می شود. در این پایان نامه پس از تعریف و تبیین لعن و بیان اقسام و فلسفه آن به بررسی آیاتی که این واژه در آنها به کار رفته پرداخته خواهد شد؛ و بدین منظور این آیات را به ترتیب سور قرآنی دسته بندی کرده و سپس به بررسی علل، آثار و مصادیق لعن در هر یک از آیات به صورت جداگانه خواهیم پرداخت.

۱-۲- سوالات تحقیق

- ۱- لعن چیست و از منظر قرآن کریم به چه معناست ؟
- ۲- آثار لعن در دنیا و آخرت از دیدگاه قرآن کریم چیست ؟
- ۳- مصادیق لعن کدامند و چه مشکلاتی از نظر قرآن کریم در زندگی انسان ایجاد می کند ؟

۱-۳- فرضیه های تحقیق

- ۱- این ماده که از سه حرف (ل-ع-ن) تشکیل شده به معنای دوری و نفرین کردن است و مشتقات آن، ۴۱ مرتبه در ۱۸ سوره و ۳۶ آیه از قرآن آمده است. این واژه در قرآن به معنای (عذاب) به کار رفته، ولی در مورد خدا به معنای دور کردن است، بنابراین لعنت را می توان به راندن و عذاب کردن معنا نمود.
- ۲- آثار دنیوی و اخروی لعن و دعای بد در حق دیگران، تأثیرات شگرفی به جا می گذارد؛ چه بسا سرگردانی انسان ها نیز از آثار نفرین است. اگر انسان کاری کند که نفرین او را بگیرد، ممکن است در زندگی گرفتار سرگردانی شود، چنان که دعای بد و نفرین حضرت موسی (ع) موجب سرگردانی یهودیان به مدت چهل سال شد، به سخن دیگر، نفرین تنها یک واکنش بی تأثیر نیست، بلکه واکنشی است با آثار و تبعات سخت و شدید که شخص باید مواظب باشد گرفتار آن نشود. زیرا که لعن در این دنیا باعث دوری از رحمت خداوند می شود و در آخرت باعث می شود که انسان گرفتار عذاب الهی بشود. قساوت قلب و سنگدلی نیز از آثار و پیامدهای لعن و

نفرین است. همچنین هلاکت و نیستی از دیگر آثار نفرین حق و اهل حق است. بسیاری از گرفتاری های ما بی آن که متوجه باشیم به سبب آه و نفرین پدر و مادر یا دوست و رفیقی است که به او ظلم و ستم کرده ایم و او از سر ناچاری به خداوند پناه برده و مجازات عمل را به خداوند واگذار کرده است.

۳- هیجده گروه از ملعونین در قرآن ذکر شده است همچون: شیطان، کافران، اهل کتاب، اقوام گذشته همچون قوم عاد و فرعون، ظالمان، منافقان، دروغگویان و... در مجموع می توان گفت که در آیات و روایات، خداوند و معصومین(ع) اوصاف و افراد و گروههای مختلفی را مورد لعنت قرار داده اند و از آنجا که قرآن و معصومین(ع) به عنوان راهنما و هدایتگر انسان در مسائل مختلف می باشند؛ می توان نتیجه گرفت که لعن کردن بر این اوصاف و افراد و گروه هایی که مستحق لعنت بوده اند جایز می باشد.

۱-۴- اهداف تحقیق

۱. روشن کردن معنی و مفهوم لعن.

۲. علل ملعونین از نگاه قرآن و روایات.

۳. معرفی ملعونین از منظر قرآن.

۱-۵- ضرورت تحقیق

این کتاب الهی را که خداوند آن را بر آخرین پیغمبران و خاتم رسولان(ص) نازل فرموده، روشنگر راه تقوا پیشگان است و به استوارترین طریقه و بهترین شیوه هدایت می کند و هیچ گونه ناراستی در آن نیست. پس باید این کتاب عظیم و عزیز را در تمام شئون زندگی به کار بندیم و دلهایمان را از گنجینه های علوم و معارف بی پایانش پر کنیم و از سرچشمه زلال حکمتش سیراب شویم.

عده ای معارض که سعی در خدشه دار کردن سنت های الهی و نبوی داشته و دارند، برخی مسائل را دستاویزی برای خرده گیری های بی اساس خود کرده و تلاش می کنند که آن را سنت الهی و نبوی جلوه دهند و یکی از این مسائل لعن است. که علاوه بر اینکه در روایات و سنت

نبوی بر ظالمان و بدعت گزاران جاری بوده بلکه بارها و بارها در آیات کتاب وحی به چشم می خورد. این تحقیق می تواند سوسوی چراغی باشد فرا روی راه حق جویان واقعی و امید است که بتواند با عنایت خداوند اساس بسیاری از تحقیق های دیگر قرار گیرد.

۱-۶- روش تحقیق

در این پایان نامه بر مبنای روش کتابخانه ای و پژوهشی در منابع روایی و همچنین تفاسیر قرآن کریم انجام می شود که با استفاده از آیات قرآن و کتاب های روایی لعن و علل و آثار و مصادیق آن بررسی می شود .

۱-۷- پیشینه موضوع

طی تحقیق و پژوهشی که اینجانب پیرامون این موضوع داشتم دریافتم که در مورد این موضوع در تفاسیر مختلف قرآن کریم مانند المیزان علامه طباطبایی ، التبیان شیخ طوسی ، مجمع البیان طبرسی و ... و همچنین کتب روایی مانند بحار الانوار مجلسی ، کافی کلینی و ... و مقالات فراوانی وجود دارد. که به صورت کلی آیات را بیان کرده اند. و من در این پایان نامه قصد دارم که علاوه بر بیان آیات، مصادیق آن را نیز بیان کرده و بیشتر وارد جزئیات لعن شوم که نکات بیشتری در این خصوص بدست آید.

۱-۸- مفهوم شناسی واژه «لعن»

معنا و مفهوم لعن هم در لغت و هم در اصطلاح دینی بر خلاف آنچه در زبان فارسی و گویش عمومی مردم تلقی و استفاده می گردد، توهین و ناسزاگویی به فرد ملعون نمی باشد، بلکه نوعی اعلان موضع در مقابل یک رفتار خاص می باشد که کاربردها و اهدافی متفاوت نسبت به آنچه عموم مردم به کار می برند دارد. این ماده که از سه حرف (ل-ع-ن) تشکیل شده به معنای دوری و نفرین کردن است و مشتقات آن، ۴۱ مرتبه در ۱۸ سوره و ۳۶ آیه از قرآن آمده

است. این واژه در قرآن به معنای عذاب به کار رفته، ولی در مورد خدا به معنای دور کردن است.^۱
(لعنه الله) ای باعده (او را دور نماید).

یکی از مشتقات این کلمه، واژه اللعین می باشد که به معنای کثیر اللعن است؛ یعنی کسی که به خاطر شرارتش، زیاد مورد لعن و نفرین مردم قرار می گیرد. از کسانی که خداوند در قرآن ذکر می کند که مورد لعن واقع شده، شیطان است، آنجا که می فرماید: (قَالَ فَأَخْرُجُ مِنْهَا فَأَنْتَكَ رَجِيمٌ وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَى يَوْمِ الدِّينِ) (ص/ ۷۷-۷۸) (خدا فرمود (ای شیطان جاهل خودبین) اینک از این جایگاه بیرون رو که تو (غرور و تکبر کردی و) سخت رانده درگاه ما شدی. و بر تو لعنت (و غضب) من تا روز جزا حتمی و محقق است).

یکی دیگر از مشتقات این کلمه، واژه ملاعنه است که در فقه احکام خاصی دارد، ولی با توجه به معنای اصل کلمه که دور کردن (یا نفرین نمودن) می باشد، ملاعنه یعنی به دو طرف نفرین کردن یا از خیر دور نمودن. اصل این کلمه دلالت می کند بر دوری و طرد کردن، و عبارت (لعن الله الشیطان) یعنی: خداوند شیطان را از خیر و بهشت دور کرد.^۲

لعن در لغت یعنی طرد و دور کردن با غضب است که اگر از جانب خداوند باشد در آخرت به معنای عقوبت و در دنیا به معنای انقطاع از قبول رحمت و توفیق است. واگر از انسان باشد به معنای دعا و نفرین و درخواست بر ضرر غیر است.^۳ از نظر اصطلاحی هم لعن وقتی توسط غیر خدا به کار رود، یعنی دعایی در حق کسی یا گروهی یا چیزی با این محتوا که مورد لعن شده از رحمت الهی دور گردد. و اگر لعن توسط خداوند به کار رود، یعنی دور کردن آن شخص یا گروه از رحمت خود. بنابراین لعن اگر از جانب خداوند باشد به معنی دور گرداندن از رحمت است و اگر از جانب مردم باشد درخواست از خداوند برای دور گرداندن شخص مورد نظر از رحمت و لطف خدا است.

^۱ - فراهیدی، خلیل بن احمد، العین، دارالهجره، قم، ۱۴۰۹ق، ج ۲، ص ۱۴۱.

^۲ - ابن فارس، احمد، معجم مقاییس اللغة، دارالکتب العلمیه، قم، بی تا، ج ۵، ص ۲۵۲.

^۳ - راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، مکتبه البوذری جمهوری المصطفوی، تهران، ۱۳۷۳ش،

این واژه در معانی دیگری نظیر دور کردن و طرد از خیر و به تعبیر واضح تر دعا کردن برای اینکه خداوند رحمت خود را از کسی بردارد.^۱ طرد از رحمت^۲، طرد و دور کردن از خدا و از خلق به معنای سب و نفرین است.^۳ راندن و دور کردن^۴، خود را نفرین کرد^۵، نفرین کردن و دور کردن از نیکی و رحمت، به کار رفته است. لعن از طرف خداوند در آخرت عذاب و در دنیا، انقطاع از رحمت و توفیق است؛ و از انسان نفرین است درباره دیگری^۶، و به معنای دوری از رحمت و کرامت الهی نیز آمده است.^۷ به طور کلی لعن یعنی: خوار کردن، راندن و دور کردن از روی خشم و غضب و در علم اخلاق، به معنای طلب و درخواست دور شدن شخص از رحمت خداوند است. وقتی انسان، شخصی را لعن می کند، می خواهد که او از درگاه لطف و رحمت خداوند دور شود.

به نظر می رسد کلمه لعن به معنای دور کردن است، که منشأ این دور نمودن، نافرمانی و مخالفت می باشد. چرا که دقیقاً کسانی که گرفتار خشم و غضب خداوند شده اند، در این دنیا منقطع از رحمت و توفیق و در آخرت، گرفتار کیفر و عقوبت اند و آنهایی که مشمول الطاف بیکران پروردگار خویش شده اند، هم در دنیا از رحمت و توفیق الهی برخوردارند و هم در آخرت به پاداش الهی و نعمت های ابدی اخروی نائل می شوند.

^۱ - ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، دارالفکر للطباعة والنشر والتوزیع - دار صادر، بیروت، بی تا، ص ۳۸۷.

^۲ - طریحی، فخرالدین، مجمع البحرین، کتابفروشی مرتضوی، تهران، ۱۳۷۵ ش، ج ۶، ص ۳۰۹.

^۳ - ابن اثیر، مبارک بن محمد، النهایه فی غریب الحدیث و الأثر، موسسه مطبوعاتی اسماعیلیان، قم، ۱۳۶۷ ش، ج ۴، ص ۳۳۰.

^۴ - قرشی بنابی، علی اکبر، قاموس قرآن، دارالکتب اسلامیة، تهران، ۱۳۵۲ ش، ج ۶، ص ۱۹۴.

^۵ - بوستانی، فواد افرام، ترجمه رضا مهبیار، فرهنگ ابجدی، اسلامی، تهران، ۱۳۷۵ ش، ص ۱۲۲.

^۶ - حسینی دشتی، مصطفی، معارف و معاریف، چاپ اول، انتشارات موسسه فرهنگی آرایه، تهران، ۱۳۷۹، ج ۶، ص ۷۴۹.

^۷ - شمس، مراد علی، با علامه در المیزان، چاپ اول، انتشارات اسوه، تهران، ۱۳۸۴ ش، ج ۲، ص ۴۶۶.

۹-۱- کاربرد اجتماعی «لعن»

کاربرد لغوی و اصطلاحی این کلمه نشان می‌دهد که کاربرد اجتماعی لعن بیشتر جنبه تربیتی و هدایتی و اصلاحی است و هدف از به کارگیری آن در فرهنگ و جامعه ی دینی نوعی بازدارندگی و اعلان موضع اعتقادی و اخلاقی نسبت به یک رفتار و یا اعتقاد و یا تفکر خاص می‌باشد که اگر در جای خود و درست به کار برده شود هم به لحاظ اخلاقی تاثیر تربیتی خود را گذاشته و هم مورد تایید دین می‌باشد. البته این تاثیرات اگر در زندگی افراد جزء به جزء شود، آثار فراوانی در رفتار و کردار ایشان خواهد داشت به گونه ای که تک تک افراد سعی خواهند کرد از رفتار و صفت خاصی که مورد نهی و موجب لعن شده پرهیز نمایند.

۱۰-۱- فلسفه ی «لعن»

از آنجا که لعن از اهمیت خاصی برخوردار می‌باشد به صورت خاص بدان می‌پردازیم. نخستین پرسشی که ذهن هر جستجوگر با آن روبرو می‌شود این است که چرا لعن؟ مگر لعن چه ویژگی یا فایده ای دارد؟

و آیا موجب اختلاف، نزاع و درگیری بین مردم و فرقه های گوناگون نمی‌شود؟ در تبیین فلسفه لعن شایسته است که آیات قرآن را مورد بررسی قرار دهیم. لعن در قرآن نوع دیگری از مبارزه، براءت و دوری جستن سایر پیامبران الهی و انسان های کامل در طول تاریخ از مظاهر شرک و ستمگران بوده است. از مجموعه آیات چنین به دست می‌آید که محوریت ایمان و توحید دو چیز است یکی پذیرش ولایت الهی - تولی - و دیگری براءت و تنفر^۱ به عبارت دیگر مبارزه با ولایت شیطان، ستمگران و طاغوتیان. آیات قرآن وظایف مؤمنان را نسبت به خدا، رسول، اولیای الهی و نسبت به خودشان و دیگر مؤمنان به خوبی روشن می‌سازد. از آیات قرآنی می‌توان فلسفه لعن در اسلام رابه دست آورد.

فلسفه لعن را می‌توان در چند اصل بیان نمود:

^۱ - محلی جلال الدین / جلال الدین سیوطی، تفسیر الجلالین، چاپ اول، موسسه النور للمطبوعات، بیروت، ۱۴۱۶ق،

الف) لعن مظهر تبری و برائت جستن از کافران و ستمگران است. چرا که یکی از واجبات که در قرآن و سنت به آن سفارش شده محبت دوستان خدا و بغض دشمنان خداست، و از سویی حب و بغض برای خدا نشانه کمال ایمان است: (من أحب الله و أبغض الله و أعطی الله فهو ممن کمل ایمانه)^۱ (کسی که برای خدا دوست بدارد و برای خدا دشمنی ورزد و برای خدا بخشایش کند ایمانش کامل است)؛ روشن است که دشمنی با دشمنان خدا از راه های گوناگون ممکن است که یکی از آنها لعن و نفرین است.

ب) لعن یک نوع مبارزه با ستمگران است؛ در زمانی که گروهی مورد ستم قرار گرفته و نمی توانند از حقوق خود دفاع نمایند، راهی جز نفرین و لعن ستمگران ندارند.

ج) لعن موجب شناخت حق از باطل می گردد. رهبران کفر و پیشوایان گمراهی که مردم را از راه حق و راست گمراه می کردند و از راه ایمان بازداشتند و هم خودشان گمراه شدند و هم باعث گمراهی دیگران شدند.^۲

د) لعن موجب بازدارندگی و عبرت آموزی است؛ مانند گروهی از اهل کتاب (اصحاب سبت) در صورتی که ایمان نیاورند به طمس تهدید شدند^۳، به عبارت دیگر موجب گرایش به سوی خوبی ها و ابراز بیزاری از بدی ها می شود.

تاریخ گویای این واقعیت است که ستمگران و غارتگران همواره مورد لعن و نفرین توده های مردم قرار داشته و پس از مرگ خود نیز جز نام زشت بر جای نگذاشته اند. از این رو انسان ها بویژه افرادی که زمینه فساد در آنان وجود دارد، گاه با اندیشیدن درباره آینده خود تلاش می کنند مانند ستمگران تاریخ نباشند. نمونه آن رخداد کربلا و مقایسه شخصیت امام حسین (ع) با یزید بن معاویه است؛ چرا که یزید پس از قرن ها جز نام بد و لعن و نفرین چیزی برای خود بر جای نگذاشته است؛ در صورتی که امام حسین (ع) نه تنها همواره مورد سلام و صلوات مردم است بلکه تمام انسان های آزاده می کوشند تا راه، روش و اهداف مقدس ایشان را پی گیری

^۱ - همان، ج ۱۱، ص ۴۳۱.

^۲ - طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی التفسیر القرآن، انتشارات فراهانی، تهران، ۱۳۶۰ش، ج ۸، ص ۵۸۳.

^۳ - زمخشری، محمود، الکشاف عن الحقائق غوامض التنزیل، دارالکتب العربی، بیروت، ۱۴۰۷ق، ج ۱، ص ۵۱۸-۵۱۹.